

## BARÁTSÁG? MUNKA?

Hódmezővásárhelyen az 1960-as évekre vonatkozóan számos III/III. alkalmazásában álló ügynök anyaga maradt fenn az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. Elsősorban értelmiségiekről és művészekről szóló információk érdekelték ebben az időszakban a megrendelőket. Az Emlékpontban a megismert jelentések alapján került bemutatásra 2012 áprilisában a Megfigyelt Művészet című kiállítás. A vásárhelyi festőművészek és írók főként Galyasi Miklós volt múzeumigazgató és Bibó Lajos, korábban országosan elismert drámaíró mellett csoportosultak. Ellenőrzésükhöz a mesterek körül kialakult baráti körök több tagját ügynököknek szervezték be.

A „Szabó Gáspár” fedőnevű ügynök is bejáratos volt mindkét mesterhez, élvezte azok bizalmát, így hasznos információkkal látta el a politikai rendőrséget.

Az ügynököt sikerült azonosítani Moldvay Győző költő, újságíró, szerkesztő személyében. Moldvay forradalmi lapszerkesztői tevékenysége miatt rendőrhatalom őrizetbe veszik 1956. december 17-én. Azonban ügyével nem állítják bíróság elé. Ügynevezett 6-os kartonját, azaz személyi lapját sikerült megtalálni a kutatások folyamán. Ebből kiderül, hogy „Szabó Gáspár” fedőnéven szervezi be a politikai rendőrség terhelő alapon 1956. december 30-án.

Moldvay valószínűleg tartóztatja utasítására azt a látszatot, hogy ő 1956-os múltja miatt üldözött ember, aki kommunista hatalom által perifériára szorítva éli az életét. Így bizalmat kelthetett személye a forradalom után megbüntetett személyek körében. Ugyancsak bizalmat kelthetett személye a központilag kijelölt irodalmi-művészeti irányokat elutasító értelmiségiek körében. Ennek köszönhetően tudta ellátni megfelelően ügynöki feladatait.

Fennmaradt munka-dossziéja, 1966 áprilisa és 1968 augusztusa közötti időszakban keletkezett információkat magánlakásokon (sokszor általa) szervezett összejöveteleken szerezte. Jelentései írói vénájának megfelelően olvasmányosak és színesek. Kifinomultan jellemzi barátait, ismerőseit jelentéseiben. Fontosabb művészek és írók jelentéseiben: Fejér Csaba, Fodor József, Füstös Zoltán, Németh József, Erdős Péter, Kurucz D. István, Hézső Ferenc, Lelkes István, Ferrari Violetta, Szentí Tibor, Vincze Ferenc és maga Moldvay Győző.

Fontos célszemély jelentéseiben Fejér Csaba festőművész, aki a vásárhelyi iskola második nemzedékének tagja. A hatalom által pusztulásra ítélt paraszti világot mutatja be festményein keresztül. Tiszteessége, tartása, az igazság keresése és annak kimondása miatt kerül a BM. III/III. nyomozóinak figyelmébe. A fiatalok közül a legtöbb jelentés vele kapcsolatban maradt fenn.

„Szabó Gáspár” ügynök Fejérről szóló jelentése, 1967. máj. 3.

„Sehogy sem akarják elhinni az államvédelmissek, sehogy sem akarnak belenyugodni, hogy a festők nem szervezkednek Hódmezővásárhelyen. Hogy nem akarnak valamiféle ellenforradalmat csinálni. Mert ez a rögeszméjük – mondotta Fejér Csaba. Ott is keresnek, ahol nincs mit. Attól félnek nyilván, hogyha nem produkálnak sürgősen valami összeesküvést, akkor nyugdíjba küldik őket.” A fenti jelentés szerint Fejér Csaba nagyon jól érzékelte a helyzetet. Az egykori Galyasi- illetve Bibó-kör tagok, mint Szentí Tibor vagy Dr. Vincze Ferenc a velük készült „oral history” interjúkban egyöntetűen állítják, hogy nem gondolkodtak a rendszer megdöntéséről, hiszen annak néhány évvel az 1956-os forradalom leverését követően semmiféle realitása nem lehetett.

A baráti körök tagjait az fűzte össze, hogy művészi kifejezőmódjukat önállóan kívánták kialakítani, ehhez keresték a hiteles mesterek útmutatását, és a hasonló beállítottságú társak barátságát. A hatalom számára az tette gyanússá őket, hogy nem a Moszkvából importált, központilag kijelölt szocialista realizmus jegyében „gyártották” alkotásaikat. A hódmezővásárhelyi művészek számára az alkotói szabadság nagyon fontos volt.

Azonban jól érzékelték a határokat, így nyíltan rendszerellenes lépéseket annak veszélyeinek tudatában nem tettek.

Moldvay Győző Heves megyébe történő költözését követően is a hálózat tagja marad, 1974. január 4-től a Heves megyei RFK Politikai Osztály alkalmazásában áll Moldvay, a „Boldog István” fedőnevet valószínűleg ekkor kapja a fennmaradt 6-os kartonja alapján. Idővel ügynök helyett titkos megbízottként szolgált a hálózatot, ami egy nagyobb fokú bizalmat mutat a politikai rendőrség részéről. A kapcsolat zárásának időpontja nincs rögzítve.

Mészáros Tamás

Forrás: ÁBTL 2.2.2 — Hálózati nyilván-  
tartások — „Boldog István <Szabó Gáspár”

7iszteletadás ezen írás a 40. évében elhunyt legkisebb Osváth fiúnak, Osváth Bélának (1926-1965) az emlékére, de tiszteletadás azok emlékére is, akik a Nyári Színkörből indultak és tehetségükkel városunknak hírnevet szereztek, akikre egész Vásárhely népe nagy szeretettel gondolt minden időben.

Vásárhely múltjának meghatározó területe volt már a 19. század utolsó harmadában is a Népkert. Itt állott az ősi fák között egy romantikus fa építmény, a „Nyári Színkör”. Ügyes ácsmunka, játékos kedvű lehetett a tervezője: apró kiszögelléseivel, tornyoskáival beleillett, beleszületett a természeti környezetbe. Nem volt hivalkodó, inkább meseszerű. Az emberek örömmel ültek le a közelében megpihenni. Az árnyas fák, a csend erőt adott hazafelé tartó útjukhoz. Mert az emberek gyalog jártak – főleg az idősek – Susán, Tabán, Tarján, Csúcs, Újváros városrészekből hivatalos ügyeik intézése végett, vagy talán a kórházat kellett fölkeresniük.

Sokan megírták Vásárhely egykori színházának történetét. Elemezték az előadásokat, bemutatták az előadókat. Ezek az írások megjelentek a vásárhelyi lapokban, s a színlapok, a plakátok, fényképek tanúbizonyságot nyújtottak a kutatóknak. Köszönet összegző munkáikért, amikből megtudhatjuk Vásárhely kifénylő kultúrérségét.

Én most csak kislánykori emlékeimből merítve – fellebbentve az elmerülő múlt fátylát – szeretnék emlékezni a tehetségnek, a szépért való odaadásnak azon önkéntesire, akiket nemcsak az „Éhe Kenyérnek” hajtott munkás hétköznapjaiban. Valóban csodálatos, hogy az inség, s a háború borzalmai közepette sem szűnt az önkéntes amatőr fiatalok törekvése, alkotó közössége. A vers, a zene, az irodalom nyújtotta élmények segítettek őket a körülmények adta lehúzó erők fölé emelkedni.

1944 október első hetei után Vásárhely föllélegzett. Eltűntek az árkokban félredőlt lőszerkocsik, a Nagyállomás környékén, útszéleken a pokróccal letakart hullákat is eltették. Indulni látszott az élet, bár a civilek még nem nagyon mutatkoztak az utcákon. A Kállay utcán szovjet katonák kerekedtek, a járdán cikáztak nevetve (nyilván elzabrált kerékpárokon).

De „Az Élet él és élni akar” (jól látta ezt Ady is az első világháború idején). És hogy mennyire igaz ez, mutatja Osváth Béla gimnáziumi magyartanár kérvénye Kiss Pál polgármester úrhoz 1945 telén: fűtéslehetőséget kért a színjátszók próbatermének bemelegítéséhez. Egy másik kérvénye petróleum kiutalását kéri a világítás lehetővé tételéért. Természetesen a polgármester az



VINCZE FERENC, MOLDVAY GYŐZŐ, BIBÓ LAJOS,  
SZENTI TIBOR, BIBÓ LAJOSNÉ

(Forrás: Emlékpont)

# EMLÉKEZÉS A NYÁRI SZÍNKÖRRE

ügy mellé állt, bár bizonyos, hogy neki sem volt könnyű a helyzete a jegyrendszeres világban.

Budapest és a Dunántúl még sokáig szenvedett a háborútól. Tudta ezt az Alföld népe, és Osváth Béla is: míg a földművelő nép krumplit, lisztet, szalonnát vitt a fővárosba, Osváth Béla a Nemzeti Színház művészeit kereste föl. Ma is elképzelhetetlenül hősies elszántság kellett hozzá, hogy közlekedési és élelmezési nehézségek közepette ez mégis megtörtént.

S nem hiába!

Gobbi Hilda elsőként karolta föl Osváth Béla rendezőt, s baráti segítségével és szervezni akarásával az ügy mellé állt. Segítségével elérték azt, hogy Somlay Arthúr, Apor Noémi, Ajtay Andor és mások lejöttek Vásárhelyre. Látták, átéreztek, hogy „ennek a fiúnak nagy hátere van”: Fáry doktor, az Osváth család tagjai, a kórházi orvosok: Kukán, Wirth, Heller és Paku doktor urak, Vásárhely iparos mesterei közül Petrik szabó, Gombos fodrász, akinek a lánya a vásárhelyi színjátszó csoport egyik vezető tagja volt, és a legkülönbözőbb támogatók és jelentkező amatőrök, érdeklődők álltak a kulturális munka mellé.

A Tornyai Társaság kora ez: Galyasi Miklós, Füstös Zoltán, Kiss Lajos, Endre Béla, s a helyi festők, értelmiségiek, zenészek, tanárok a művelődés élére.

Várhelyi Endre a 30-as évektől az amatőr közösség vezető embere. Mindazok, akik szerettek volna új világot, frissítő gondolatokat fölvetni, ők voltak a kezdeményezők, a szellemi irányítók. Nyilván érezték az elmaradottság (*Juss, Bús magyar sors*), az egyenlőtlenség tarthatatlanságát. A Bethlen Gimnázium erős tanári kara biztos talajt képezett a haladó szellemiség befogadására és felnevelésére.

Itt tanított Szabó Magda és Németh László is, akik csak erősítették azt a gondolatot, ami már évtizede érlelődött: a tehetséges fiatalokat nem szabad elveszni hagyni, meg kell újítani a leendő magyar értelmiséget. A tanyavilágból is jöttek tanulók a Bethlen Gimnáziumba, s a Cseresnyés Kollégium valamikori hírnevét ők alapozták meg. Németh László [Kossuthdíjának összegét: 50 ezer forintot] s mások színvonalas, komoly könyvtárat adományoztak az iskolának.

Visszatérve a legendás helyhez: a Faszínház nagyon kedvelt hely volt a Népkertben, de fűthetetlen. Óvták is a tűzvész-től ezt a szép faalkotást.

Kellett tehát próba- és előadási helyeket keresni. Kölcsön vettek minden számba jöhető termet. A Kokron kultúrtermet, a

„Zsidó kávéház” nagytermét, előadásokra a Fekete Sas nagytermét.

Önkéntes segítők mindig voltak. Nagyon demokratikus intézmény volt a Nyári Színkör. Alkonyat után a Népkert sétányain családostul közeledtek a vendégek az előadásra. A földszint a tehetősebbeknek adott helyet, az erkélyek, a „kakasülők” a fiatalabbaknak, a gyermekes családoknak.

Pénz nem volt a háború után (illetve inflálódott), az emberek a fennmaradásért küzdöttek, mégis kikerült a „belépődíj” a kosarakból: kacska, tyúk, tojás és más élelem. Mindez barátságos hangulatban történt, sok esetben maga Gobbi Hilda vette át a „fizetséget”. A pesti színészek nagyon éheztek akkor - emlékezett vissza Apor Noémi.

●

Steinbeck: *Egerek és emberek* előadására megyünk.

Már teltház van. Kopognak még a sarkak a fapadlón, az eresztékek csikorognak a fészkelődéstől, de ím, megjelenik a rendező, és az elcsendesülő nézőknek bevezeti a darabot.

Lélegzetvisszafojtva figyelünk. Néha egy-egy sóhaj, szipogás, a tapintható csöndben. Megrázó történet. A főszereplő fiú szeretetből összenyomja az öt vigasztaló élőlényt, egy kisegeret, mert a szeretet és a baráti érzés megvolt ebben a pszichológiailag sérült fiúban. Úgy emlékszem, Besenyei Ferenc volt a fiú barátja, aki maga mellé vette ezt a szeretetre méltó gyámo-lításra szoruló fiút. Sajnos a drámai jele-

netsor ezzel nem ért véget, s a zsebkendők vizesek lettek. A regényből Osváth Béla dramatizálta színpadra ezt a 19. századvégi amerikai történetet.

Elindultunk hát haza. Mindenki beszélni akart az élményeiről, a jelenetekről. Emlékszem a sötét Tóaljra, amint a szűnyograj követett minket a meleg éjszakában. De mindezt feledtette a megható jelenetek felidézése.

(Ez volt hát a katarzis? Ez a föl-fölcsukló megtisztító sírás? Ezt a fogalmat később, a bölcsészkar tanulmányaim alatt tudtam meghatározni.)

Felszabadultságot éreztünk, új világra vágytunk. Ezt az új világot mutatta meg nekünk a művészet. Hatására más, jobb értelmet nyert az életünk.

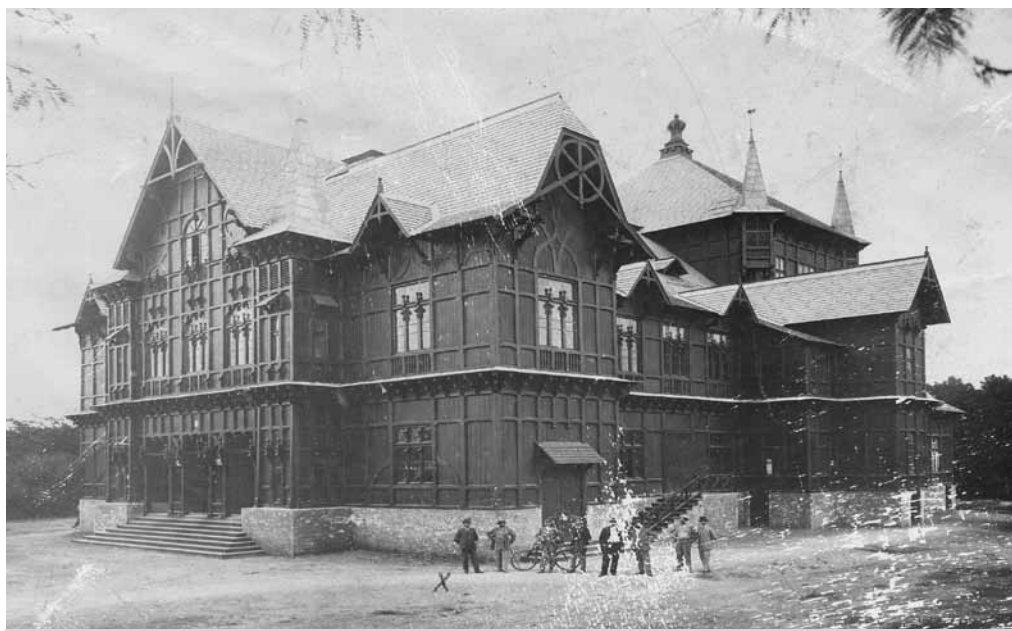
Felnőtt koromban több Steinbeck könyvet olvastam, ezekből megéreztem, hogy az emberek szenvedése a világ minden táján ugyanolyan nagy, de azt is, hogy a szeretet határtalan.

A mai Vásárhely népében is – folytatva az olvasókörök, dalegyletek régi hagyományait – él a kultúra szeretete. Úgy látszik, ameddig emberi közösség van, mindaddig működik egy láthatatlan belső hajtóerő: ez a LELKI TÖBBLET.

„Éhe a Szépnek” – a mindenkor Ember legfőbb jellemzője. Hál’ Istennek ezt nem lehet kioltani belőlünk.

Köszönet Hetés Györgynek és Kristó Máriának, akik oly nagy szeretettel írták meg a Nyári Színkör történetét, s megerősítettek emlékezetem pontosításában.

*Dratsay Zsigmondné*



**NYÁRI SZÍNKÖR - HÓDMEZŐVÁSÁRHELY**  
(Forrás: Németh László Városi Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye)